

RECENZJE I SPRAWOZDANIA [Reviews and reports]

Jerzy Brzeziński (2019). *Metodologia badań psychologicznych*.
Wydanie nowe. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN (ss. 524)

Metodologia badań psychologicznych w kształceniu psychologów stanowi bardzo ważny aspekt naukowych kompetencji każdego psychologa. Dotyczy także młodych adeptów nauki w dyscyplinach pokrewnych – socjologii, nauk o zdrowiu oraz pedagogiki. Słusznie recenzent podręcznika Czesław Nosal napisał: „Nowy podręcznik autorstwa Jerzego Brzezińskiego *Metodologia badań psychologicznych* stanowi oryginalne osiągnięcie w stosunku do poprzednich edycji. Autor dokonał wielu istotnych zmian w stosunku do poprzednich edycji [...]. Ten podręcznik nie ma sobie równych w kontekście literatury światowej”. Podręcznik dotyczy ważnych kwestii występujących w całym postępowaniu badawczym – od formułowania projektu badawczego, poprzez wszystkie etapy badań, aż do wpisania uzyskanych wyników badań do wyników badań innych autorów. „Sztuka prowadzenia badań naukowych – pisze Sir Peter Medawar – to sztuka sprawiania, że trudne problemy stają się możliwe do rozwiązania, dzięki opracowaniu do nich odpowiedniego podejścia” (Crick, 1997, s. 147).

Podręcznik J. Brzezińskiego jest tej kwestii poświęcony. Autor wyróżnił

w podręczniku pięć części: opis procesu badawczego; jego uwarunkowania czynnikami zewnętrznymi, wewnętrznymi oraz etycznymi; zaprezentował podstawowe kwestie ze statystyki w badaniach społecznych; modele sprawdzania hipotez oraz opisał podstawy konstrukcji testów psychologicznych i interpretacji ilościowej danych testowych.

W części pierwszej podręcznika (rozdziały 1–4) Autor wyszedł od przedstawienia filozoficznych i logicznych podstaw badań naukowych w ogóle, których znajomość jest kluczowa dla ukształtowania świadomości metodologicznej studentów oraz rozumienia paradygmatów występujących w badaniach naukowych. Dokonał charakterystyki etapów poznania naukowego, akcentując miejsce psychologii w przyszłości jako nauki przyrodniczej i jako jedną z nauk społecznych. Ważny jest schemat postępowania badawczego. Punktem wyjścia w badaniach naukowych są aktualne fakty empiryczne będące jednocześnie i punktem docelowym. Z faktów tworzymy hipotetyczne teorie, które należy drogą dedukcji poddać procesowi konfirmacji (weryfikacji), ponieważ rozumowanie indukcyjne jest niestety zawodne. Jeśli falsyfikacja teorii się nie

powiedzie, uważamy hipotetyczną teorię jako bardziej uprawdopodobnioną. Inaczej mówiąc, są to fakty końcowe wzbogacone o nowe dane. Tu, w procesie badań, rolę kluczową odgrywa eksperyment. Podobnie uważa Karl Popper.

Autor przedstawia współczesne (lub powracające w zmienionej formie) dylematy metodologiczne, przytacza i dyskutuje stanowiska badaczy, stymulując tym samym Odbiorcę do samodzielnych rozważań. Czytelnik odnajdzie informacje na temat klasyfikacji zmiennych i zasad ich konstrukcji, a także typów problemów badawczych i hipotez. Brzeziński w przejrzysty sposób przedstawia strukturę procesu badawczego własnego autorstwa, systematyzując jego etapy w formie tabeli i grafów. Na uwagę zasługuje zastosowana przez Autora metafora „kładki” (rycina 4.3, s. 71), która w obrazowy sposób wyjaśnia początkującym badaczom etap operacjonalizacji zmiennych. Ważne są kompetencje badacza co do odróżniania języka teorii od języka obserwacji.

Część drugą podręcznika (rozdziały 5–7) Autor poświęcił przedstawieniu determinantów procesu badawczego (opisywanych również we wcześniejszych jego publikacjach): 1) wewnętrznych – poglądy społeczności uczonych na proces badawczy; 2) zewnętrznych – zapotrzebowanie społeczne na określoną wiedzę dotyczącą praktyki społecznej i 3) etycznych – jedność badania i nauczania oraz poczucie odpowiedzialności zastosowanie testów psychologicznych. Zestawienie ze sobą tych trzech typów uwarunkowań w jednej części stanowi zaletę podręcznika, ukazując ich wzajemne powiązania. Uwrażliwianie

młodych adeptów psychologii, psychologów działających w obszarze praktyki społecznej, a także samych naukowców na kwestie etyczne jest nie mniej istotnym aspektem metodologii badań. Użyteczne i pouczające są uwagi Autora dotyczące kształtowania postaw Czytelnika wobec badań naukowych ich zastosowania w usługach psychologicznych.

W części trzeciej (rozdziały 8–10) Autor zaprezentował podstawowe zagadnienia z zakresu statystyki – począwszy od metod doboru próby, poprzez wybór adekwatnej miary siły związku (wraz z rozróżnieniem zależności rzeczywistej od zależności pozornej), a także doboru testu istotności różnic wraz z odpowiadającym mu wskaźnikiem wielkości efektu. Wyjaśnienie pojęcia wielkości efektu, przedstawienie algorytmu doboru adekwatnych wskaźników i interpretacji uzyskanych wartości sił efektu stanowi ważne uzupełnienie w stosunku do poprzednich edycji podręcznika. Tym samym odpowiada na światowe standardy dotyczące przeprowadzanych analiz. Ponadto w publikacji Czytelnik odnajdzie wzory służące do obliczania najbardziej rozpowszechnionych miar wielkości efektu, które dotychczas były przedstawiane w literaturze anglojęzycznej.

W czwartej części (rozdziały 11–13) Autor dokonał integracji dotychczas zgromadzonej wiedzy i omówił trzy modele weryfikowania hipotez: eksperymentalny, korelacyjny oraz zwrócił uwagę na model *ex post facto*, wskazując na możliwości i ograniczenia każdego z nich. Na uwagę Czytelnika zasługuje przejrzysty sposób zobrazowania konsekwencji rezygnacji z przeprowadzania

pretestów w badaniach eksperymentalnych czy systematyczny przegląd błędów popełnianych przy szacowaniu sędziów.

Ostatnia, piąta część (rozdziały 14–18) podręcznika traktuje o najważniejszych zagadnieniach psychometrii (podstaw konstrukcji testów oraz adaptacji kulturowej), których przyswojenie gwarantuje odpowiedzialne posługiwanie się przez absolwentów psychologii i innych dyscyplin testami w praktyce badawczej i diagnostycznej. Brzeziński w zwartej i usystematyzowanej formie przedstawił standardy, które musi spełniać test psychologiczny (s. 341), akcentując podstawowe zagadnienia związane z trafnością, rzetelnością, błędem standardowym pomiaru, budowaniem przedziałów ufności, standaryzacją i normalizacją testów. Autor nawiązuje do Klasycznej Teorii Testów, IRT (ang. *item response theory*), nie omawiając jej bliżej.

Warto podkreślić stronę graficzną i strukturę podręcznika. Przejrzysty i zwarty układ spisu treści nie przytłacza Czytelnika nadmiarem informacji, pozwalając szybko poruszać się w obrębie interesujących go zagadnień. Jest to niewątpliwie udoskonalenie w stosunku do poprzednich wydań. Problemowo

sformułowane śródtytuły podobnie jak wzbogacenie podręcznika o literaturę zalecaną stanowią udogodnienie w rozwiązywaniu dylematów metodologicznych, które może napotkać Czytelnik w swojej praktyce badawczej. Czytelny układ tabel oraz liczne ryciny uzupełniają tok wywodu, stanowią prostą i trafną egzemplifikację omawianych treści, czyniąc klarownymi nawet bardziej złożone problemy metodologiczne.

Nowe wydanie *Metodologii badań psychologicznych* jest twórczą resyntezą i ukoronowaniem dotychczasowego dorobku Autora, w którym dyskutowane są także współczesne problemy i trendy w zakresie metodologii badań psychologicznych. Urozmaicony licznymi przykładami podręcznik Brzezińskiego jako kompendium wiedzy metodologicznej przyjazne w odbiorze z pewnością będzie pomocny w procesie dydaktycznym, służąc – w myśl Autora – nie tylko studentom studiów magisterskich i doktoranckich, będzie stanowić również najbardziej cenną lekturę preferowaną przez badaczy, którzy pragną aktualizować swoją wiedzę (*znajomość bierną*) i poszerzać swoje kompetencje (*znajomość czynną*) z zakresu metodologii badań społecznych i nauk o zdrowiu.

Roman Ossowski¹, Michalina Sołtys²

Literatura cytowana

Crick, F. (1997). *Zdumiewająca hipoteza, czyli nauka w poszukiwaniu duszy*. Przeł. B. Chaćńska-Abrahamowicz, M. Abrahamowicz. Warszawa: Prószyński i S-ka.

¹ Wydział Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (Faculty of Psychology, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz), ORCID: 0000-0003-1275-0952.

² Wydział Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (Faculty of Psychology, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz), ORCID: 0000-0003-2530-3633.